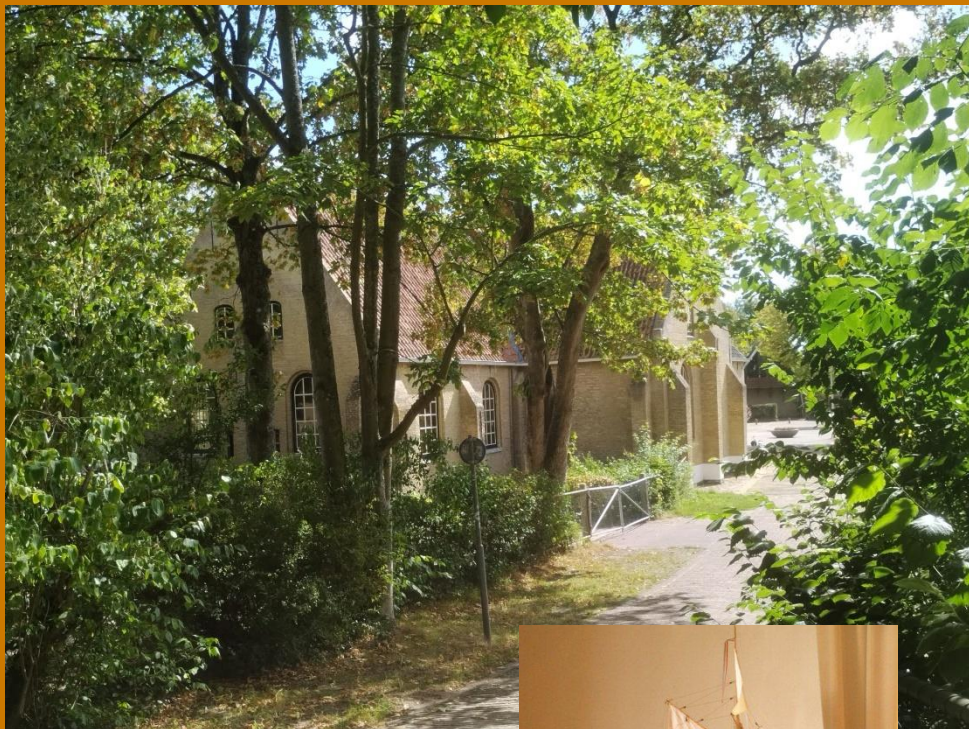

DE FRIESE LUTHERAAN

Gelukkig wie door u gekozen is en u mag naderen, hij mag wonen in uw voorhoven. Wij genieten het goede van uw huis, het heilige van uw tempel.

**Contactblad voor de lutheranen in Friesland, uitgegeven door
de Evangelisch-Lutherse gemeente Leeuwarden-Harlingen nr.
92,3 oktober, november, december 2025 januari 2026**

Leeuwarder Luther Bier viert Hervormingsdag met exclusieve oplage

Ter gelegenheid van Hervormingsdag verschijnt er dit jaar een bijzonder bier: **Leeuwarder Luther Bier**. Met trots presenteren wij een speciaal gebrouwen bier dat niet alleen de rijke historie van de Reformatie eert, maar ook de Friese trots laat schitteren. Op het etiket prijkt een statige zwaan, symbool voor moed, zuiverheid en de nalatenschap van Maarten Luther. Het bier draagt de naam "*Fan Fryske Grûn*", waarmee het stevig wortelt in de Friese bodem en cultuur.

Hervormingsdag 2025

Kees van der Zwaard

31 oktober

Lutherse kerk Leeuwarden

Met theoloog, schrijver en theatermaker **Kees van der Zwaard**. In het voetspoor van *Maarten Luther* vertolkt Kees van der Zwaard zijn eigen bijbelbewerking. Wellicht duikt de grote Maarten ook nog op.

Om het nog vreugdevoller te vieren is er voor deze gelegenheid, een speciaal *Luther Biertje*.

Welkom vanaf 19.30 uur.

Aanvang **20.00 uur**

Entree **gratis**, een vrijwillige bijdrage wordt na afloop op prijs gesteld.

Nieuwe Oosterstraat 30-28 Leeuwarden

Beperkte oplage – slechts 500 flessen Dit unieke bier wordt in een **gelimiteerde oplage van 500 stuks** uitgebracht. Een exclusieve kans voor liefhebbers en verzamelaars om een stukje geschiedenis in handen te krijgen – en te proeven. Elke fles is met zorg gebrouwen en gebotteld, en vormt een ode aan zowel het erfgoed van de Reformatie als de Friese ambachtelijke brouwtraditie. **Een feestelijke proost op Hervormingsdag** Hervormingdag, gevierd op 31 oktober, herinnert ons aan de 95 stellingen van Maarten Luther die in 1517 de Reformatie inluiden. Met dit bier wordt deze historische dag op een eigentijdse, smaakvolle manier herdacht. Wie een fles weet te bemachtigen, kan niet alleen genieten van de rijke smaak, maar ook van een bijzonder stukje cultureel erfgoed.

ZANGZONDAG

26 OKTOBER 2025

LUTHERSE KERK LEEUWARDEN

(NIEUWE OOSTERSTRAAT 28)

VAN 11.30 UUR TOT 17.00 UUR

PROGRAMMA: 11.30 -16.30 Lieder en instuderen o.l.v. Maria van Twist

VESPER: 16.30 uur vesperviering

Koorzangers kunnen zich tot **18 oktober** opgeven via mariavantwist@gmail.com met vermelding van de stemsoort (sopraan, alt, tenor of bas). Graag zelf brood meenemen voor de lunch. Voor koffie/thee wordt gezorgd.

VESPER

Om 16.30 uur

De toegang is vrij. bij de uitgang een collecte voor de onkosten.

IN DIT NUMMER

kerkdiensten.....	5
van de diaconie	6
Kun je geloven in je eentje?.....	7
in memoriam	9
van de kerkrentmeester	11
wees wel gefeliciteerd	15
leren van luther.....	17
inspiratiefestival.....	18
luthermuseum.....	19
terugblik.....	20
groene kerk.....	21
buitendag	23
kring Harlingen.....	27
colofon.....	31

De Friese Lutheraan liever digitaal ontvangen?

Om digitale verzending mogelijk te maken hebben wij uw e-mailadres nodig.

U schrijft een e-mail naar de ledenadministrateur: kerkrentmeester.westerbeek@gmail.com

In de e-mail dient te staan: uw naam, adres en woonplaats.

Ook dient u te vermelden of u De Friese Lutheraan alleen digitaal of zowel op papier als digitaal wenst te ontvangen.

Uw digitale privacy blijft geheel gewaarborgd omdat uw e-mailadres wordt opgenomen in het kerkelijk registratiesysteem dat voldoet aan alle wettelijke eisen.

Kopij voor 'De Friese Lutheraan' te adresseren aan: Redactie 'De Friese Lutheraan', Nieuwe Oosterstraat 28, 8911 KN Leeuwarden

Of: email: luthers@xs4all.nl

U kunt kopij voor nummer 93,1 insturen tot 6 januari 2026
wat daarna binnenkomt gaat naar nummer 93,2 2026

Wilt u een artikel uit dit nummer overnemen, geheel of gedeeltelijk?
Wees dan zo vriendelijk vooraf contact op te nemen met de kerkenraad.

kerkdiensten

Alle diensten beginnen om 10.00 uur tenzij anders aangegeven

EC = Extra Collecte

5 oktober 2025 16 ^e zo na Trinitatis	ds. O. Mulder GROEN	
19 oktober 2025 18 ^e zo na Trinitatis	ds. J. van Twist GROEN	Heilig Avondmaal EC
26 oktober 2025 ZANGZONDAG		11.30 – 17.00 uur
31 oktober 2025 HERVORMINGSDAG	Kees van der Zwaard	KERK OPEN 19.00 UUR
2 november 2025 20 ^e zo na Trinitatis	ds. P.A. Crom GROEN	
23 november 2025 Eeuwigheidszondag	ds. A.E. Reichman-Scheffer GROEN	
30 november 2025 1 ^e Advent	ds. R. Veenboer PAARS	Heilig Avondmaal EC
7 december 2025 2 ^e Advent	M. H. van Twist-Posthuma PAARS	
14 december 2025 3 ^e Advent	ds. P.A. Crom PAARS	
21 december 2025 4 ^e Advent	ds. M. Jonker PAARS	
24 december 2025 Kerstavond	ds. A.E. Reichman-Scheffer	Aanvang 19.30 uur
25 december 2025 1 ^e kerstdag	ds. A.E. Reichman-Scheffer WIT	
4 januari 2026 Epifaniën	ds. A.E. Reichman-Scheffer WIT	
18 januari 2026 2 ^e zo na Epifaniën	M. H. van Twist-Posthuma GROEN	
1 februari 2026 4 ^e zo na Epifaniën	ds. J. van Twist WIT	Heilig Avondmaal EC
15 februari 2026 6 ^e zo na Epifaniën	ds. J. van Twist GROEN	

Kijk voor eventuele last minute wijzigingen, voordat u op pad gaat, op onze web-site www.luthersekerkleeuwarden.nl

van de diaconie

De extra collecte van Oktober gaat naar Wereldvoedseldag.

Waar: Bangladesh

Voor wie: vrouwen, en hun hele gezin

Wat krijgen ze een Innovatief kooktoestel

In Bangladesh hebben vrouwen vaak nauwelijks inkomsten. Soms heeft het gezin daardoor onvoldoende te eten. Via een slim kooktoestel verhogen zij hun inkom-
men. Dit kooktoestel heeft meerdere voordelen, het bespaart brandhout, ver-
mindert de uitstoot van CO2 en produceert minder rook, wat gunstig is voor de
gezondheid. Het kooktoestel werkt op een kleine hoeveelheid hout of groenafval,
vermengd met organisch mest. Het toestel zet brandstof om in biochar, een rest-
product dat lijkt op houtskool en een
natuurlijke bodemverrijker is: het
neemt gemakkelijk voedingstoefen op
voor planten, geeft deze vervolgens
geleidelijk af en houdt water langer
vast.

(Op de rechterzijde van de foto het kooktoestel)

Monkhusi kreeg via CCBD, partnerorganisatie van Kerk in Actie, een kooktoestel en een training om biochar te maken. Ze gebruikt biochar in haar eigen groente-
tuin, maar verkoopt deze ook aan de boeren in haar omgeving. De biochar die het
kooktoestel produceert, is een milieuvriendelijke bodemverrijker. Het is voor boe-
ren duurzaam en goedkoop alternatief voor kunstmest.

Doe je mee? Geef aan de collecte oktober Bangladesh, alvast hartelijk dank voor je gift!
U kunt uw giften overmaken aan de Diaconie van de Lutherse Kerk, graag datum en
project vermelden. NL46INGB0001235263

Boer die biochar over zijn land verspreidt.

Voor de extra collecten tijdens onze kerkdiensten, hebben we van u de volgende bedragen mogen ontvangen, daarvoor onze dank, de volgende bedragen zijn overgemaakt aan Kerk in Actie t.b.v. Het Wereld Diaconaat.

Proefplekken nieuwe kerken 49,50 euro

(Proefplekken, dat zijn initiatieven die bouwen aan een inclusieve missionaire gemeenschap of kerkplek.)

Steun aan Oekraïne 37,20 euro

Bangladesh. 40,30 euro

Ghana Kinderarbeid 38,00 euro Dank namens de Diaconie

Kun je geloven in je eentje ? Heb je een kerk nodig ?

door da. Toos Reichman

Vaak hoor ik dat mensen de kerk niet meer nodig hebben om te geloven. Kan dat? Het wekt wel mijn nieuwsgierigheid. Een aantal vragen cirkelen dan door mijn hoofd. Waarom hebben ze de kerk vaarwel gezegd. Zijn er herinneringen aan het geloof uit de kindertijd? Als men het geloof niet afgezworen heeft, hoe worden ze dan nu "begeistert". Willen ze zich laten inspireren? Waar halen ze hun inspiratie vandaan.

Vaak volgt dan een boeiend gesprek.

Ik denk even terug aan de coronatijd. Eigenlijk een omgekeerde zaak. De meeste kerken gingen dicht. We kregen allerlei vormen van de internetkerk. Men volgde digitaal òf de eigen gemeente òf men zocht de kerkdienst op van Omròp Fryslân

of de kerkdienst via de NOS. De eucharistieviering in de RK traditie had voor bepaalde gemeenteleden van ons een voorkeur. Voor een aantal personen is dit blijvend gebleken.

In het verlengde ervan: wat doen onze gemeenteleden nu op de zondagen als er geen dienst is in de Oosterstraat 28-30 in Leeuwarden is. Ik weet dat er enkelen zijn die naar een andere gemeente gaan en zich daar thuis voelen. Een aantal blijft thuis en volgt een digitale dienst. Anderen vinden een zondag geen kerk ook prima.

Vaak ontstonden leuke gesprekken als ik een vraag stelde. Vooral als je deelgenoot gemaakt wordt van een veranderend geloof. Waar halen we onze spiritualiteit vandaan. In de kerk baseren we het geloof in God op openbaringen en Bijbelteksten. Daarnaast hoor ik velen spreken over de natuurlijke religie waarbij het geloof in God gebaseerd is op de natuur en dus sterk verbonden met ervaringen. Uit waarnemingen blijkt dat de wereld vernuftig in elkaar zit. Heel aanneembaar dat er een ontwerper aan ten grondslag moet liggen: God.

Verder is het heel boeiend hoe inspirerend tv programma's kunnen zijn. Veelal worden die ook door kerkgangers bekeken. Ze kunnen een mooi gespreksonderwerp zijn en een brugfunctie vervullen om elkaar beter te begrijpen. Mijn ervaring is dat je eigen geloof verrijkt wordt door pluriforme contacten. Ik begrijp daardoor nog beter dat de letters JHWH onuitgesproken horen te blijven. God is zoveel meer dan wij kunnen bevatten verwoordde iemand in een programma. En een ander vertelde dat je van God een afgod kunt maken door alleen een vaderbeeld vast te houden. Zoon en Heilige Geest is een doordachte verrijking.

Gesprekspartners kunnen ook boeken zijn. We kunnen dan ook geconfronteerd worden met andere denkbelden en kunnen boeiende interpretaties van de Bijbel ontmoeten. Er is een variatie aan inspirerende programma's. Gesprekken met anders denkende kunnen soms voedend zijn voor je eigen geloof. En de invloed van liedteksten speelt ook een grote rol. Of het nu Bach of Lennon Cohen of wie dan ook maar is. De waarden die we in de kerk hoog in ons vaandel hebben staan zijn daarin dikwijls herkenbaar en invoelbaar.

Maar gaat je geloof als een nachtkarsje uit als je je geloof helemaal in je eentje beleefd?

Ik wens ons toe dat we het nog maar vaak over ons geloof mogen hebben. Als onze kerkdeuren een keer sluiten, kan ons geloof springlevend blijven.

Daarom

Het is dan ook heel fijn dat Maria van Twist ons meeneemt om met ons liederen te gaan zingen (*zie folder*). Dat kan ze als geen ander. En neem eens de moed om niet kerkelijke personen mee te nemen. Het kunnen uw kinderen, kleinkinderen,

vrienden, buren of personen die elders kerken zijn. Het zal zeker ons allemaal inspireren. En wat je zingt..... zegt Luther.....

Daarom

Geweldig! Humor in de kerk op **Hervormingsdag** (zie ook folder). Ik denk dat veel kinderen en kleinkinderen de kerk niet op deze wijze ervaren hebben in hun jeugd. Het laat zien dat tijden veranderen. En dat we met een luthers biertje hoopvol kunnen drinken op een boeiende en inspirerende Luther. Mooi anders dan de preek op zondagochtend in oude tijden. Misschien in de sfeer van de bonte avonden van eens. En ja uiteraard nodig ook de buren de vrienden de kennissen, je zus of broer, neef of nicht uit : hoe meer zielen hoe meer vreugde.

in memoriam Hennie Mulder-Feringa

door da. Toos Reichman

Op 10 augustus j.l. overleed Hennie. Ze werd op 28 augustus 1934 als tweelingzus van Hero geboren in Nieuwe Pekela. De jaren voor en in de oorlog waren somber en sober, een hardwerkend gezin. Je moest doen wat er gezegd werd. Vooral gewoon doen, want stel dat de mensen iets zullen zeggen. Ze was sterker en ondeugender dan haar broer. In die jeugdijaren telde ze weinig zegening.

Ze leerde Jan kennen binnen het Luthers wereldje. Een groter gezin en daar zag ze dat mensen overal anders doen en denken. Hij koos voor het leger, want zag daar een goede carrière in.

Hennie raakte in verwachting. En ds. Hallewas vertikte, wat in die tijd de gewoonte was. Geen schuldbelijdenis doen voor de kerkenraad als je in verwachting raakt. God heeft niets tegen liefde en seks voor het huwelijk. Dat bedenken mensen. Elke keer ontroert mij dat. Zowel de theologie als durf van Hallewas en de moed van Jan en Hennie. Hij gaf de zegen over hun burgerlijk huwelijk in huiselijke kring en niet in de kerk. De kerkenraad was not amused en sloeg indirect terug. Maar het was de start van een onvoorwaardelijke liefde. Ze kregen als trouwtekst mee: *Als de Here het huis niet bouwt tevergeefs zwoegen zijn bouwlieden daaraan.* Psalm 127:1a

Het was wellicht de wijze, waarop Hallewas zijn geloof uitdroeg in het alledaagse leven dat Jan en Hennie de Lutherse traditie trouw bleven.

Hun huis verplaatste zich negen keer. En behalve in Appingedam was er overal een lutherse gemeente in de directe omgeving. Ze waren geen slapende leden maar deden actief mee. In onze gemeente sloegen ze zelden een viering over, deden mee aan de gespreksgroep Stiens en aan alles wat er centraal gebeurde. Hennie was een trouw lid van Martha Maria. Vanuit Tytsjerk vertrok jarenlang de Friese Lutheraan en

overlegde de redactie rond hun tafel.

Ze traden niet op de voorgrond, maar als beiden iets zeiden kon je er maar naar luisteren. Hennie zag veel en had door eigen ervaringen een oog ontwikkeld voor mensen die het moeilijk hadden.

Er werden drie kinderen geboren, de oudste twee jongens, de jongste een dochter. Geen groot gezin maar bij haar uitvaart telde je 27 witte rozen. Van ieder kind, kleinkind of achterkleinkind eentje. Haar coronamaatje, de hond van haar schoonzoon, had de 28ste kunnen zijn.

Tytsjerk was voor hen een prachtige zorgeloze tijd. Park Vijversburg, hun achtertuin, was tevens de ontdekkingstuin voor de kleinkinderen. Ze kwamen graag bij opa en oma, want wat kon daar veel. De hele dag in de pyjama blijven, spelletjes doen, schilderen knutselen. We herkennen er al de passie van Hennie in: kaarten maken. Wie heeft met kerst of op de verjaardag geen kaartje van haar gekregen? Haar kaartjes vergezelden de bloemen van de altaartafel de gemeente in. Na haar verhuizing uit Friesland naar Assen hoefde Erna maar te bellen en de post bracht ze al.

Ze woonde eerst in een mooi appartementje met meer zorg en dichterbij het gezin van haar dochter. Dichterbij de nog levende familie in Pekela, haar jongste broer en nog 2 zussen en 1 broer van Jan.

Toen haar reuma en artrose weer eens agressief toesloegen en Hennie nog meer zorg nodig had, verhuisde ze naar haar laatste plekje, waar haar kleindochter ook werkte. Een zwaar laatste stukje. Afhankelijker en dat terwijl ze altijd niemand tot last wilde zijn. Nu geen kerk meer in de directe buurt. Geen inspiratie meer halen uit het maken van kaarten.

Toen Frans en ik in maart j.l. bij haar waren klaagde ze niet. Maar zei wel dat ze het moeilijk had. De tv gaf afleiding en of haar geloof haar ondersteunde heb ik niet gevraagd. Wel hebben we samen het Onze Vader gebeden, waar je kracht uit kunt halen. En ik hoop ook het gedragen worden zoals verwoord in het lied van Hans Mudde, een ds. uit hun Den Helder.

De zwaan kan over het water gaan en wijd en zijd zijn vleugels slaan.

Hij stevent stil langs ruisend riet Pas stervend klinkt zijn levenslied. Bestaan is over golven gaan, soms tegenstroom en storm weerstaan . En slaat een vlaag de vleugels lam dan sterkt en stuwt hem dit gezang. God laat ons niet ten ondergaan gelijk het water draagt de zwaan

van de ouderling - kerkrentmeester

door Willem Jan Westerbeek

Beste mensen,

In de vorige bijdrage van de ouderling-kerkrentmeester is nadrukkelijk gesproken over de activiteiten die we als kleine kerkgemeenschap doen en wat we van onze vrijwilligers vragen. Dit is vanwege de leeftijd soms niet meer te doen en dan is het verstandig om grenzen aan te geven. De kerkenraad blijft actief op zoek naar begaanbare wegen. Ook voor de komende tijd, als start van het winterseizoen, staan er weer mooie dingen op het programma waar u elders in het kerkblad over kunt lezen. Dit gaat over de invulling die we weten te geven aan gemeente zijn en daar draait het om in de kerk. God centraal stellen, aan de hand van zijn woord, en aan de hand daarvan je positie in de wereld kiezen.

De kerkenraad is de afgelopen tijd voor het grootste deel opgeslokt door de organisatorische kant van het kerkzijn. Want laat ik er geen doekjes om winden: We hebben het zwaar in financiële zin. Hiervoor krijgen we van alle kanten steun van buiten af. Maar wat wij willen als gemeente zullen we zelf moeten formuleren in dit soort bijeenkomsten. **We zijn te klein om zelfstandig verder te gaan.** Maar bij deze constatering kan het niet blijven: In eerste instantie hebben we gekeken naar een bestuurlijke samenwerking in de noordelijke Lutherse gemeente. Dit is niet gelukt. Bij het afsluiten van dit project is er ook een einde gekomen aan de ondersteuning van Jenneke Span. Begrijpelijk want zij werd betaald door Duurzaam Luthers. Maar we missen haar ondersteuning wel en bedanken voor het werk dat ze voor de gemeente heeft gedaan. Nu gaan we op 24 september in overleg met een vertegenwoordiging uit het project duurzaam Luthers en de Classispredikant om te kijken wat mogelijk is binnen de PKN-gemeenschap van Fryslân voor onze gemeente. De denkrichting gaat op dit moment uit naar een soort wijkgemeente of een huisgemeente.

- Een aantal basisactiviteiten lukt ons nog met een hoop kunst en vliegwerk. De geplande vieringen, het kosteren, Tjerkepaed en de tentoonstelling van Femke Fennema, ook Martha en Maria gaat weer een nieuw seizoen in. Allen dank die zich steeds weer inzetten.
- Een aantal andere zaken lukt niet meer en kunnen we ook niet meer van u vragen. We kunnen dankbaar terugzien dat er vrijwilligers waren die de kerk schoon hebben gehouden.
- Het is niet gelukt om een duurzame samenwerking met ds. Y. Hiemstra te bewerkstelligen. Na vier diensten en twee bezoeken heeft ze geconstateerd dat er

geen click is. Ook als kerkenraad hebben we dit proces geëvalueerd en geconstateerd dat we de hand in eigen boezem moeten steken. We danken Ds. Hiemstra voor werkzaamheden die ze in dit half jaar voor ons heeft gedaan.

- De voorbereiding van de geplande Lutherreis naar Berlijn is gestopt. Bij inventarisatie van de werkzaamheden is het vanuit Leeuwarden niet mogelijk dit project te trekken. Dit wil niet zeggen dat dit idee volledig van tafel is: Er gaat gekeken worden naar de projectstructuur en een geschikt moment.

Als we naar bovenstaande kijken kunnen we dit vertalen in euro's. In 2025 staat de bijgestelde begroting op -€800,-- Voor 2026 is dit -€2465,--

(Als voorbeeld van onze uitgaven neem ik de eredienst: Elke dienst kost 250,-- in de zomer en €290,-- in de winter. (Predikant, Organist en Stookkosten) De gemiddelde collecte voor de kerk levert ongeveer € 50,-- op. Dit is ongeveer €2,50 per persoon. Rekent u zelf maar eens uit wat u zou moeten geven om de dienst kostendekkend te maken. Andersom kun je ook rekenen, met 100 personen en dezelfde giften per persoon ben je ook kostendekkend. Maar waar halen we deze mensen vandaan?

Bij een Bestuurlijke samenwerking zullen we ook **naar het onroerend goed** moeten kijken. De gebouwen zijn beide mooie historisch objecten, maar ook kostbaar. In de voorgaande gemeentebijeenkomsten heeft u aangegeven dat er naar gestreefd moet worden naar een blijvende aanwezigheid van Luthers erfgoed in Leeuwarden. In 2025 is het tekort op de kerk -€16.348 en de Kosterij -€3419. Het tekort op de kerk wordt gereduceerd door het onderhoudsprogramma niet uit te voeren. Dit scheelt € 9.000

Om **een duurzame exploitatie** mogelijk te maken loopt er een onderzoek door de SESAM-academie. Want het inkomstendeel van de gebouwen moeten enorm omhoog. We verwachten dit jaar ongeveer €3000,-- binnen te halen, dit moet tussen de € 20.000 en 25.000 per jaar worden. Dit is een enorme uitdaging.

Om voldoende tijd te hebben tussen de bijeenkomst van 24 september en de gemeentebijeenkomst hebben we deze gepland op een zondag waarop we niet een dienst zouden houden. We houden deze bijeenkomst op de middag om voldoende tijd te hebben alle bovengenoemde zaken goed uit te werken voor de vergadering van 9 november.

Wat kunt u intussen zelf doen? Is er ergens nog energie in de gemeente om de kerkenraad te ontlasten om fondsen aan te schrijven en samen met het SBKG het onderhoud van de kerk ter hand te nemen? De groep van gemeenteleden die de gemeente financieel dragen is groter dan de groep die in de diensten komt.

Fijn dat u een bijdrage levert het luthers geluid in de samenleving te laten klinken. Maar ook heel veel lezers van de Friese Lutheraan dragen niet bij, zou u erover willen nadenken of u de gemeente financieel wilt helpen?

Evangelisch-Lutherse kerk, Leeuwarden-Harlingen, NL91 INGB 0000 8256 95, onder vermelding van "Vrijwillige bijdrage"

- Het volgende onderwerp zijn de kerkelijke heffingen. De tweede helft van de solidariteitskas moet worden betaald, evenals het kerkrentmeesterlijk Quotum.

Solidariteitskas

De solidariteitskas is een fonds van de PKN waaruit gemeenten worden geholpen die hulp nodig hebben op financieel gebied. Dit is een belangrijk solidariteitsfonds binnen de PKN. Elk jaar vraagt de PKN hier een bijdrage voor. Zou u deze herfstperiode ook een extra gift willen doen aan dit Fonds?

(totaal 375)

Dit kan door uw bijdrage over te maken op:

Evangelisch-Lutherse kerk, Leeuwarden-Harlingen, NL91 INGB 0000 8256 95, onder vermelding van "Solidariteitskas 2025"

Kerkrentmeesterlijk Quotum

De inkomsten zijn bestemd voor onder meer gemeenteopbouw, begeleiding van predikanten, scholing en nascholing van predikanten en kerkelijk werkers, jeugdwerk, oecumene en provinciaal kerkenwerk, en bovendien voor ondersteunende activiteiten die het kerkenwerk mogelijk maken, zoals communicatie en fondsenwerving, synodewerk, juridische zaken, financiën en personeelswerk. **(totaal 1128,--)**

Evangelisch-Lutherse kerk, Leeuwarden-Harlingen, NL91 INGB 0000 8256 95, onder vermelding van "Kerkrentmeesterlijk Quotum 2025"

Bovenstaande zaken zijn lang niet uitputtend om een compleet beeld te geven van de financiële situatie van de gemeente. Al deze posten kunt u zien als illustraties bij de het financiële reilen en zeilen van de gemeente. Laat u echter niet weerhouden als u op basis van deze illustraties besluit uw bijdrage aan de gemeente te verhogen, want met z'n allen moeten we de kosten dragen.

Vergeet niet! **Belastingaftrek.**

Aangezien wij over een ANBI status beschikken komt uw bijdrage in aanmerking voor belastingaftrek.

Met het oog op de krappe financiën is het niet mogelijk een sluitende begroting te presenteren voor de kerk over 2026. Tijdens de gemeentebijeenkomst zullen we u verder inlichten met betrekking tot de begroting inclusief mogelijke bezuinigingen.

Gemeentebijeenkomst Agenda 9 november 13.00 tot 16.00

Korte film "Otto's kegelbaan"

1. Opening.
2. We zijn te klein om zelfstandig verder te gaan.
 - a. Verslag gesprek met Vrij Evangelische Gemeente.
 - b. Verslag gesprek met de Classispredikant.
 - c. Wie gaat ons helpen alle hiervoor benoemde uitdagingen uit te voeren?
3. Onze gebouwen.
 - a. Gebouwen in eigen beheer houden. Kosten kerk € 12.000,-- per jaar. Isolatie niet meegerekend. en de kosterij € 6.000,-- (Moet daarnaast nog worden verbouwd om geschikt te zijn om in te zetten voor structurele verhuur.)
 - b. Beide gebouwen overdragen aan een op te richten stichting in het kader van Duurzaam Luthers.
 - c. Kosterij verkopen en opbrengst investeren in de kerk.
4. Onderzoek naar "(niet) kerkelijke activiteiten" in een neutrale stichting.
5. De financiën
 - a. Welke kant gaan we op met de gemeente?
 - b. Welke kant gaan we op met het kerkgebouw?
 - c. Welke kant gaan we op met de Kosterij?
6. Begroting 2026
7. Rondvraag.
8. Korte viering.
9. Nazit.

Bij het zoeken naar een hoopvolle afsluiting van deze bijdrage kon ik in de gangbare gedichtenbundels geen passende woorden vinden. Dus heb ik met kunstmatige intelligentie gegenereerde gedichtjes voor u als afsluiting:

"Een zaadje van vertrouwen"

*Er is geen goud in onze kelk,
geen zilver in de schaal,
maar in Gods woord dat wij nog delen,
groeit hoop, al is het schraal.*

"Geloof in het tekort"

*Wij tellen centen, tellen mee,
met elke gift, een stille schreeuw.
Toch is het niet het geld dat redt,
maar liefde van God die de tafel dekt.*

VERRJAARDAGEN 70-PLUSERS

Wij wensen u van harte geluk:

Datum	Naam, Adres
2-10-2025	Dhr. J.J. de With, Haadstrjitte 48, 9269TA FEANWALDEN
2-10-2025	Dhr. F.F. Reichman, Boskleane 10, 9255JH TYTSJERK
10-10-2025	Mevr. J.E. Strijker-Mollema, Friesburg 41, 8926KL LEEUWARDEN
15-10-2025	Mevr. J.E. Huisman, Landbuurt 18, 8916AM LEEUWARDEN
29-10-2025	Dhr. H.R. Bunge, Jan Lievensstraat 108, 8932BG LEEUWARDEN
17-11-2025	Mevr. N.A. Smeding-de Jonge, Legedyk 113, 8935DM LEEUWARDEN
1-12-2025	Mevr. J.E. Westra-Lambrechts, Spoorstraat 142, 8933CG LEEUWARDEN
8-12-2025	Dhr. N.P. Pellenbarg, Zoutsloot 45, 8861SV HARLINGEN
12-12-2025	Mevr. J.C. Kiene-van Dijk, 1e Rembrandtdwarsstraat 10, 8921EC LEEUWARDEN
14-12-2025	Dhr. G.K. Hulskers, Lollius Ademalaan 40, 8453WN ORANJEWOUDE
16-12-2025	Mevr. H.D.C. Simon-de Bruijn, Pinksterbloem 60, 8607DZ SNEEK
16-12-2025	Mevr. H.M.P. van Twist-Posthuma, Franekereind 5, 8861AA HARLINGEN
4-1-2026	Mevr. C.J. van Ingen-van den Berg, Kempphaan 7, 8532AR LEMMER
8-1-2026	Mevr. F. Ley-Postma, De Kei 210, 8918BH LEEUWARDEN
8-1-2026	Mevr. A.B. Tigchelaar-Visser, Felixwei 53, 9051KG STIENS
16-1-2026	Mevr. M.E. Leene, Singel 11, 8421PC OLDEBERKOOPE
19-1-2026	Dhr. E.T. ProzÃ©e, Carolinenburg 17, 8925CA LEEUWARDEN
30-1-2026	Mevr. L.C.H. Mante, Buren 25, 8764PP DEDGUM

Huwelijksjubilea

Periode oktober 2025 t/m januari 2026

Wij wensen u en uw partner van harte geluk:

Datum	jaar	Naam, Adres
4-9-2025	55	Mevr. M. Lutz-Honders, Voorstraat 87, 9291CE KOLLUM
2-10-2025	55	Dhr. W.P. HÃ¶lterhoff, Ds. Talmasingel 52, 9251ER BURGUM
6-12-2025	40	Mevr. H.D.C. Simon-de Bruijn, Pinksterbloem 60, 8607DZ SNEEK
24-1-2026	64	Mevr. G.C. Kikkert-van der Burg, Dr. Jacob Botkeweg 176, 8935AD LEEUWARDEN

Nota Bene: onze ledenadministratie bevat alleen gegevens over de partner waarmee een lid getrouwd is als deze zelf ook lid is. Als dat niet zo is, dan weten wij niet wie de andere gelukkige jubilaris is.

LEDENADMINISTRATIE

Overleden

21-08-2025

Dhr. A.M. Gramsma, Krommezijl 88, 8939AW LEEUWARDEN

28-08-2025

Mevr. B.M. Straatsma-Brouwer, Burgemeester Falkenaweg 14,
8442LD HEERENVEEN

Verhuisd

Dhr. E. Abandanon is verhuisd van Schoener 20, 8802NN FRANEKER naar: Hol-
wortel 29, 8935LH LEEUWARDEN.

Dhr. S.P. Kikkert is verhuisd van: Stoeldraaijerstraat 60, 9712BX GRONINGEN naar:
Violenstraat 23, 9712RD GRONINGEN.

Dhr. W. Jousma is verhuisd van Dorpsstraat 49, 1546LE JISP naar: Gasthuisstraat
2, 9172NZ FERWERT.

Mevr. I. van der Heide-Postma is verhuisd van Bjirkewei 83, 9287LC TWIJZELER-
HEIDE naar: Opperkoatsterwei 12 A, 9288GK KOOTSTERTILLE.

Als de liefde niet bestond - Toon Hermans(1916 – 2000)

1 Als de liefde niet bestond
Zullen ze stilstaan, de rivieren
En de vogels en de dieren
Als de liefde niet bestond

5 Als de liefde niet bestond
Dan was de hele vrijerij bedorven
De wereld was gauw uitgestorven
Als de liefde niet bestond

2 Als de liefde niet bestond
Zou het strand de zee verlaten
Ze hebben niets meer te bepraten
Als de liefde niet bestond

6 Als de liefde niet bestond
Zou de zon niet langer stralen
De wind zou niet meer ademen
Als de liefde niet bestond

3 Als de liefde niet bestond
Zou de maan niet langer lichten
Geen dichter zou meer dichten
Als de liefde niet bestond

7 Geen appel zou meer rijpen
Zoals eens in het paradijs
Als wij elkaar niet meer begrijpen
Dan is de wereld koud als ijs

4 Nergens zouden bloemen staan
En de aarde zou verkleuren
Overal gesloten deuren
En de klok zou niet meer slaan

8 Ik zou sterven van de kou
En m'n adem zou bevriezen
Als ik je liefde zou verliezen
Er is geen liefde zonder jou

LEREN VAN LUTHER 2025 - 2026

1^E BIJEENKOMST 8 oktober 2025 aanvang 19.30 uur

Je laten lezen door de Bijbel als 'Levend Woord'

Geen paus, geen concilie, geen traditie, geen confessie, maar: *solo verbo*. Voor Luther vormde 'grammatica' (nauwkeurig lezen) in combinatie menselijke ervaring de basis voor het verstaan van de Schrift. Waarin verschilt hij van de middeleeuwse traditie van Bijbel-interpreteren en wat kunnen we er nu mee?

Online: 8 januari 2026

2^E BIJEENKOMST 22 oktober 2025, aanvang 19.30 uur

Aandachtig lezen: Luthers ontdekkingen

Toen Luther begreep dat met 'gerechtigheid' en 'bekering/omkering' iets heel anders bedoeld wordt dan wat hij altijd dacht, leek het, zo schrijft hij, alsof hij "door openstaande deuren waarlijk het paradijs binnenging". Hoe kan aandachtig lezen ook ons begrip van de boodschap veranderen?

Online: 22 januari 2026

3^E BIJEENKOMST 5 november 2025, aanvang 19.30 uur

Moeilijke teksten

Hoe kun je omgaan met lastige teksten in de Bijbel, zoals vreselijke passage over geweld of over de 'ondergeschikte' rol van de vrouw? Hoe ging Luther daarmee om? Waarom noemde hij de Jacobusbrief een "strooien brief" en hoe interpreteerde hij passages over Gods toorn en straf?

Online: 5 februari 2026

4^E BIJEENKOMST 19 november 2025, aanvang 19.30 uur

De Bijbel in het persoonlijke leven

Luther is eigenlijk altijd een kloosterling gebleven voor wie het biddend lezen van de Bijbel dagelijkse praktijk was. Wat is die *Lectio Divina* en hoe kan deze kloosterlijke praktijk ons helpen om vanuit de Bijbel een persoonlijke spiritualiteit te ontwikkelen? Wat betekent de Bijbel voor ons als we worden aangevochten door twijfel of te lijden hebben onder ziekte en verlies?

Online: 19 februari 2026

De bijeenkomsten te **Leeuwarden** omvatten vier avondbijeenkomsten van 19.30 uur -21.00 uur. Lutherse kerk, Nw. Oosterstraat 28 – 30, 8911 KN Leeuwarden Deelnemers hebben de beschikking over een zorgvuldig samengestelde reader (pdf of kopie) met een selectie van paragrafen uit Luthers werk en aanvullende hedendaagse teksten. Deelname kost slechts € 20,- per persoon Zie ook onze website www.luthersekerkleeuwarden.nl . **Aanmelden:** email: luthers@xs4all

Inspiratiefestival Terschelling – Vinden wat je niet zoekt

De Lutherse traditie presenteert zich op het inspiratiefestival Terschelling van 17 t/m 19 oktober. Muzikale, inhoudelijke, en creatieve bijdragen zullen iets laten zien van de kracht en de inhoud van de Lutherse traditie: de blijdschap om gevonden te worden, en de vreugde om te vinden wat je niet zoekt. Een weekend met Jutten, strand, schatgraven in woord en muziek. En met elkaar de tafel delen, en in gesprek gaan over geloof en leven.

De Lutherse synode zet zich voor de tweede maal in om een programma vanuit de Lutherse traditie vorm te geven op dit festival. De Doopsgezinde kerk van Terschelling-West

is daarvoor onze tijdelijke thuishaven. Iedereen is welkom om te participeren en eventueel om te helpen de gastvrijheid vorm te geven.

Opgave

Voor opgave voor het inspiratiefestival kun je je wenden tot <https://www.inspiratiefestival-terschelling.nl>. Je zorgt zelf voor onderdak op het eiland. Voor hulp in de Lutherse thuishaven op het festival kun je contact opnemen met Petra Lip en Mascha de Haan.

Wij zoeken schatten! Hulp van de vaste wal is welkom!

Aan iedere lutherse gemeente in heel Nederland vragen we om 'schatten' beschikbaar te stellen. We zoeken pakjes en doosjes die met zorg en creativiteit samengesteld zijn, die iets herbergen wat waardevol is voor diegene of wat voor die lutherse gemeente van waarde is. Deze doosjes worden verzameld en nemen we mee naar Terschelling. Zie hiervoor aparte berichten met meer informatie. Of neem contact op met Petra en/of Mascha.

Contact:

Maak via luthersjutten@gmail.com contact met Petra Lip (ELG Zwolle) of Mascha de Haan (ELG Den Haag).

De vele gezichten van Katharina

Luther Museum Amsterdam,
Nieuwe Keizersgracht 570

Van 24 oktober 2025 t/m 25 januari 2026: www.luthermuseum.nl

Ontdek vanaf 24 oktober de tentoonstelling De vele gezichten van Katharina. Vijfhonderd jaar na haar historische huwelijk met Maarten Luther duikt de tentoonstelling in het veelzijdige verhaal van Katharina von Bora (1499-1552): de vrouw die eeuwenlang vooral 'de vrouw van' werd genoemd, maar zoveel meer was.

Waar gaat *De vele gezichten van Katharina* over?

De tentoonstelling *De vele gezichten van Katharina* gaat over ons beeld van vrouwen in de loop van de tijd. Iedere tijd zoekt in het verleden naar voorbeelden en rolmodellen. Soms is er maar weinig bekend over een historisch persoon. Juist dat maakt het mogelijk dat verschillende groepen hun eigen ideeën en waarden op die persoon projecteren. Dat geldt ook voor **Katharina von Bora**, de vrouw van Maarten Luther. Over haar echte leven weten we niet veel. Toch is zij in de loop der eeuwen steeds opnieuw gebruikt als symbool: als voorbeeldige huisvrouw, als ondernemer, als zondebok of juist als feministisch icoon

Wat ga ik zien in *De vele gezichten van Katharina*?

In de tentoonstelling ontdek je hoe het beeld van Katharina door de eeuwen heen is veranderd, ook in Nederland. Je ziet schilderijen, boeken en documenten, maar ook van **hedendaagse media** zoals film, televisie en een speciale kunstopdracht. Zo verbinden we de geschiedenis met de vragen van nu.

Waarom is *De vele gezichten van Katharina* voor ons relevant?

Katharina's verhaal blijkt verrassend actueel. Als non die uit het klooster ontsnapte en later een ondernemende vrouw werd, doorbrak zij de regels van haar tijd. Dit maakt haar interessant voor ons, omdat haar verhaal iets zegt over hoe vrouwen vroeger én nu worden gezien.

Save the Date!

De vele gezichten van Katharina is een tentoonstelling over 500 jaar herinterpretatie. Een tentoonstelling over macht, projectie –en de vrouw die de geschiedenis uitdaagde.

Terugblik op activiteiten van de afgelopen periode:

Hoe word je Luthers(n.a.v. de tentoonstelling) of verlaat je de kerk (Het zou vervolgd worden)

De aantrekkingskracht van de kerstboom in de kerk

Een kerstboom in de kerk was 100 jaar geleden geen vanzelfsprekendheid. Door vele protestantse denominaties werd de boom als heidens gezien. Maar zo dachten de Lutheranen in Leeuwarden er niet over. Van Harlingen weet ik het niet. Je had daar de Hersteld Lutheranen en de Evangelisch Lutheranen. De kerstboom staat niet in de Bijbel dus... je kunt er alle kanten mee op. Beïnvloed door de Duitse en de Scandinavische Lutherse kerken en diens voorgangers is hun sparrenboom als dennenboom in onze kerk gekomen. En daarbij kwamen ook de cadeautjes onder de kerstboom.

De kerstboom had aantrekkingskracht om onze kerk met kerst te bezoeken. Het aansteken van de kaarsen, die hoog in de boom stonden was al een heel spektakel. De koster had bij het optuigen van de zeer hoge boom al een lont professioneel van de ene kaars naar een andere geleid. Bij het aansteken van de lont hield iedereen, volgens mij, de adem in of de kaarsen gingen branden. Een emmer met water en een natte spons aan een lange stok stonden startklaar. De brandweer heeft nooit hoeven in te grijpen.

En dan de cadeautjes onder de boom. Vooral in de crisistijd waren die zeer welkom. Het kerstkind had in de kerstnacht geschenken gebracht. Uiteraard geholpen door de zusterkring of de Martha's en Maria's. De vrouwen hadden op de bijeenkomsten een heel jaar zitten breien, terwijl mevrouw van de dominee voorlas. Of er thuis ook nog werd gebreid gold denk ik niet voor iedere "zuster" uit de kring.

De boom, de sokken en ook nog een sinaasappel heeft de kerk geen windeieren gelegd. Zo hoorde ik twee bejaarde dames vertellen op kennismakingsbezoek. Het was de reden dat beide gezinnen luthers waren geworden. Waren de cadeautjes maar hetzelfde voor iedereen gebleven.! Op een bepaald moment kregen alleen de kinderen van rijkere ouders een boekje. Dit was de reden voor één van de twee om verontwaardigd de kerk te verlaten.

De mevrouw, die me dat vertelde, beleefde het als kind. Het gezin schreef zich niet uit. Later trouwde ze met een bakker en ging zelden ter kerke. Zoals gebruikelijk was in die tijd, hielp ze in de winkel. Ze had veel plezier als dames haar "aanbieding" drie reepjes kochten, terwijl ze gewoon 3x de prijs het van 1 reep berekende. Zelf breidde ze nog bijna blind tot hoge leeftijd sokken, die ze graag uitdeelde.

we oogsten wat we zaaien

door Toos Reichman

wij zijn een
**GROENE
KERK**

Wij stonden tijdens de laatste klimaatwake van Arcadia 2025 stil bij het oogsten. Trompetklanken maakt ons waakzaam. Muziek beroert de ziel. Het lied 'De Wâldsang' vertelt over biodiversiteit. Blij lachend bouwland, een diversiteit aan zingende vogels op de zandgrond.

Hoe heeft die grond de bewoners beïnvloed en gevormd? Want de grond is niet alleen van belang voor de oogst. We zijn op allerlei wijze verbonden met de grond waarop we bestaan. Of hebben wij de aarde, de grond losgelaten als onze bestaansgrond?

Herkennen we nog iets van de ideologie van Fedde Schurer in het lied 'It Feintsje fan Menaam'? Als we het refrein tot ons door laten dringen: want "Sinne en wille is mear as jild!" Ik hoop, dat wij net als een mens uit Menaam graag een hoekje bouw of moestuin hebben bij het huis, zelfs op ons terras of balkon. Maar een geit? Ze zullen er wel een andere inkomstenbron naast willen hebben om te kunnen bestaan. Maar waar draait het in de wereld heden ten dage om, om ideologie of om geld?

We zijn losgezongen van de natuur, maar ook wij zijn natuur. Die conclusie wordt nu breed gedeeld in de maatschappij. Door dat loszingen ging er veel mis. Wat zijn de mogelijkheden om het anders te doen? De klanken van Arvo Pärt 'Spiegel im spiegel' zijn geschikt om na te denken en een ieder ook in zijn of haar eigen spiegel te laten kijken. Wat kan anders worden gezaaid voor een toekomst, die perspectief biedt voor een goede oogst voor onze kinderen en kleinkinderen.

Anders. Zelf zaaien en bewuster bij je oogst stilstaan. Ik hoop dat de gemeente meer plantsoen of grasveldjes beschikbaar stelt voor heel veel hoekjes "bouw" in Leeuwarden. Door te gaan tuinieren oogst je niet alleen groente en fruit. Het hele proces beïnvloedt je als mens. De uiteindelijke oogst gaat richting welzijn en welbevinden. Door je eigen eten te verbouwen groeit vriendschap. Door tuinieren ontstaat een vredelievender samenleving. Oogst je goud geel graan. En krijg je bijzonder meel voor buitengewoon brood.

We kunnen bij de oogst zien en inzien dat de producten - of het nu een appel of een wortel is - niet gaaf hoeft zijn om smakelijk te zijn. Perfectie bestaat godzijdank niet. Dat is maar bedacht en geldt ook voor de mens zelf.

Misschien begint daar wel het grootste toekomstperspectief, namelijk dat we ook allemaal anders mogen zijn. Dat er ook aan ons plekjes zitten. Dat we niet allemaal sterk en stoer en machtig hoeven te zijn om mee te tellen.

Met onze kwetsbaarheid en onzekerheid konden we wel eens een vredelievender wereld oogsten. We komen in elk geval dicht bij elkaar te staan door niet alles zeker te weten. Daar heb ik meer vertrouwen in dan in de machtsspelletjes die nog steeds gezaaid worden. En wat doen we ons klimaat aan met onze oorlogen. En slurpt alle aandacht voor het behoud van de natuur, de schepping op terwijl het nog maar een seconde voor 12 is.

Er zit een vredeswens verscholen in de 'Song of the bird', een Catalaans volksliedje, bewerkt voor cello's door Pablo Casals. Hij speelde dit lied in een vergadering van de Verenigde Naties. We mogen er een vogel in horen die zingt:

"Peace,Peace" - Vrede voor de schepping!

Ik hoop dat deze klimaatwakes ons weer en meer verbindt. En dat we de natuur zien als onze familie evenals Franciscus van Assisi.

Ik sta ook stil bij wat de kerk gezaaid en dus geoogst heeft. Luther veranderde een klein onderdeel rond de aflaten. Maar hoe geraffineerd werd angst, macht, zonde, waarheid gezaaid.

Nu zou er een nieuwe stelling gezaaid kunnen worden: we zullen vredelievender mensen oogsten door een 11de gebod toe te voegen aan de huidige 10: *God gunt ons om te genieten.*

Buitendag Lutheranen Noorden des Lands, 15 juni 2025

door Nico Pellenbarg

De jaarlijkse Buitendag voor de noordelijke Lutheranen werd op 15 juni jl. gehouden te Groningen en werd begunstigd door buitengewoon mooi zomerweer. Vanuit Leeuwarden waren 6 Lutheranen naar dit evenement afgereisd en daar hebben zij bepaald geen spijt van gehad!

De deelnemende Lutheranen uit Oost Groningen, Stad Groningen, Kampen en Zwolle begonnen de Buitendag om 10.00 uur met een dienst in de Lutherse kerk aan de Haddingestraat, opgeluisterd door de Groniger Cantorij. Voorgangers waren ds. Susanne Freytag uit Groningen en ds. Margot Jonker uit Zwolle. Centraal stond de tekst van Johannes 3 : 1 – 8.

Kerkdienst met Heilig Avondmaal; rechts het raam voorstellende

Maarten Luther in 1517, links het raam "zalig de reinen van hart"

Na afloop van de dienst werd onder leiding van cantor Tymen Jan Bronda het naast de kerk gelegen "Lutherzaaltje" bewonderd. Gebouwd in 1925 in de stijl van de Amsterdamse school wordt het thans geres-taureerd. De bijzondere kleurstelling en de opvallende stijlelementen van dit

Het Luther-zaaltje naast de Lutherse kerk te Groningen

Rijksmonument worden daarbij zorgvuldig in ere gehouden! In deze zaal worden bijeenkomsten van de kerk gehouden en het is te huur voor culturele manifestaties.

Na de rondleiding in het Lutherzaaltje begon een wandeling langs diverse historische hofjes en kerken in de Groninger binnenstad. Gestart werd in het naast de Lutherse kerk gelegen hofje van het Juffer Margaretha Gasthuis, vanaf de Haddingestraat te bereiken via een poort. De zuster van schrijver dezes heeft enige tijd in dit hofje gewoond. Die poort ging om tien uur 's avonds dicht; dat maakte dat het rustig wonen was in het hofje maar contact met de bewoners was na tien uur altijd wat lastig.

Juffer Margaretha Gasthuis

Toegangspoortje

Het Juffer Margaretha Gasthuis dateert van 1858 en is vernoemd naar de dochter van een toenmalige kerkrentmeester van de Lutherse kerk. Ter plaatse heeft oorspronkelijk een weeshuis gestaan, tot daar in 1856 het gasthuis werd gevestigd.

De wandeling voerde vervolgens langs het **Pelster Gasthuis**, gelegen aan de Pelsterstraat, officieel het Heiligen Geest Gasthuis geheten. Het is ontstaan in de 13e eeuw en is het oudste van de stad Groningen. Het gasthuis had tot taak de verzorging van zieken, behoeftige en pelgrims. Het indrukwekkende complex met kapel werd in de loop der eeuwen nog uitgebreid met een eigen boerderij met moestuinen en voorraadschuren.

Na de overgang naar het protestantisme in 1594 werden delen van het gasthuis (ziekenzaal en boerderij) verkocht aan de stad Groningen; de ziekenzaal werd uiteindelijk in 1862 gesloopt. Het Pelster Gasthuis heeft nu in totaal 42 huurwoningen die lange tijd aan bejaarden (70-plussers) werden toegewezen maar tegenwoordig is er een evenwichtiger leeftijdsopbouw. Het Pelster hofje wordt door de bewoners ervaren als een oase van rust in de altijd drukke Groninger binnenstad.

Niet ver daar vandaan, aan de Peperstraat met aan de zuidzijde het Gedempte Kattendiep, ligt het Pepergasthuis, vanouds het **Geertruidsgasthuis**. Het is in 1405 gesticht als gasthuis voor pelgrims; in 1482 werd er een kapel bij gebouwd. Het gasthuis bezat veel landerijen in de omgeving.

Kapel Pepergasthuis

Dolhuis aan de achterzijde

Zoals alle katholieke gebouwen kreeg ook het Pepergasthuis na de overgang naar het protestantisme een andere functie: het werd een wooncomplex voor bejaarden. Deze zg. *conventualen* kregen daar huisvesting en ook verzorging. Aan de achterzijde werd een gedeelte als dolhuis ingericht. Door de tralies kon men op zondag tegen betaling de ongelukkigen bezichtigen.

Het rustieke hofje, woongedeelte van het Pepergasthuis

Om in het hofje te mogen wonen moest men zich inkopen. Voor velen bleek dit later een te groot probleem waarna in 1954 besloten is om woningen ook te verhuren. Na-

dien is het complex gerestaureerd en aan de moderne tijd aangepast. De kapel wordt sinds 1991 gebruikt voor oecumenische diensten.

De stadswandeling leidde vervolgens langs de Rooms Katholieke kerk (tevens zetel van de bisschop) en de fraai gerestaureerde Remonstrantse kerk naar de Doopsgezinde kerk aan de Oude Boteringestraat, waar we een goede en voedzame lunch voorgeschoteld kregen. De lunch werd traditioneel begonnen met een gezongen Luthers tafelgebed.

Na de lunch begon het middagprogramma. Als eerste trad ds. Susanne Freytag aan met een interessante lezing over belangrijke Lutherse dames in de eerste jaren van de Reformatie: Catharina von Bora, Argula von Grumbach, Elisabeth von Rochlitz en Wybrandis Rosenblatt.

Hoofdonderdeel van het middagprogramma waren de workshops waarbij uit vele onderwerpen gekozen kon worden: bier proeven, boetseren (zwaantje kleien), schrijven/drukken en het maken van een lied. Het laatste onderdeel leverde o.l.v. ds. Margot Jonker een mooie vertaling op van het lied "The World is a Hymn" ter Herinnering aan Hildegard von Bingen (1098-1179) welk lied in de afsluitende vesper gezongen werd.

De Buitendag van de Noordelijke Lutherse gemeenten werd rond vier uur afgesloten met een vesper o.l.v. ds. Susanne Freytag die kort inging op de tekst van Lucas 8 : 1-3. Het was een mooi besluit van een zeer geslaagde dag met dank aan de vele medewerkenden van de Lutherse gemeente Groningen. Vermeld werd dat in 2026 de Lutherse gemeente Leeuwarden-Harlingen de Buitendag zal organiseren.

Lutherse kerk aan de Haddingestraat te Groningen.

Kring Harlingen Gedichten aan de Harlinger waterkant

door Nico Pellenbarg

Op 12 mei, een prachtige voorjaarsmiddag, verzamelden de Harlinger Lutheranen zich ten huize van Nico Pellenbarg om daar met elkaar gedichten te delen en voor te lezen. Het was in de tuin, in de zon, zowaar zelfs aan de warme kant, dus weken we uit naar de koelere huiskamer. Daar passeerde en rij zeer gevarieerde gedichten de revue.

Gezicht op Harlingen vanuit zee

John Lamaker opende de rondgang door de poëzie met het gedicht "Ballade op Hollands Water" van Bertus Aafjes (1914-1993) en het overbekende "Herinneringen aan Holland" van Hendrik Marsman (1899-1940). Wie kent niet de beroemd geworden openingsregels:

"Denkend aan Holland
zie ik breede rivieren
traag door oneindig
laagland gaan"

Ook citeerde John Lamaker "Nederland" een gedicht van Mies Bouhuys, het gedicht "Leeuwarden" van H. van Straten en tenslotte "Stad aan het Water" van Simon Vestdijk, waarin de stad Harlingen bezongen wordt. Stuk voor stuk zijn deze gedichten in feite lyrische beschrijvingen; maar de boodschap van John was dat ons paradijs heel kwetsbaar is en bedreigd wordt.

Durk Fennema droeg het gedicht "Het Einde" voor van Jan Jacob Slauerhoff (1898-1936), de in Leeuwarden geboren dichter en scheepsarts die nergens rust kon vinden. Dit gedicht uit 1930 sluit af met de droevig stemmende regels:

"Nu weet ik: nergens vind ik vree,
Op aarde niet en niet op zee,
Pas aan die laatste smalle ree
Van hout in zand."

Durk Fennema noemde vervolgens de gedichten "Paradise regained" van Hendrik Marsman en "Dit schip zal nooit vergaan" van Piet Kok. Dit laatste gedicht, ironisch, is geïnspireerd op de ondergang van de Titanic waarbij de muzikanten

doorspeelden terwijl het schip in de ijskoude golven verdween.

Elisabeth Huxdorff had de Dokkumer dichter Jaap Mellink (1950-2012) uitgekozen. Hij bezong in zijn gedichten vooral het noordoosten van Friesland, met oog voor de kleurrijke details van het landschap. Zo luidt de laatste strofe van zijn gedicht "Witte mei" treffend:

"De natuur bepaalt het beeld,
ook de lente gaat voorbij.
't Is de zomer die de tijd steelt,
maar witte mei brengt de kleur in mij."

Noorderhaven Harlingen met Raadhuisbrug

Tot nadenken stemde zeker het werk van de dichter-theoloog Theo van Baaren dat Jan van Twist ons voorlegde:

"De kier tussen dood en leven
is nauwelijks breed genoeg
om een smalle lenige slang
doorgang te geven.

Er hoeft maar iets te verschuiven,
of de spleet gaat dicht.
Dan zie je hoe dood en leven
wang aan wang ligt,

mond aan mond en de haren
gestrengeld door elkaar,
een eeneiige tweeling
op één baar."

Helena van Twist bracht het gedicht "De tuinman en de dood" in van Pieter Nicolaas van Eijck (1887-1954). In dit bekende gedicht toonde de dood zich verrast als hij 's ochtends de tuinman aan het werk zag die hij die avond op een hele andere plek, veel verderop, moest halen. Aan de dood is niet te ontkomen, is de les van dit gedicht.

Wim Maurer, geboren Leeuwarder, putte ook uit het werk van de Leeuwarder Jan Jacob Slauerhoff en droeg het gedicht "Woningloze" voor. Wie kent niet de beginregels:

"Alleen in mijn gedichten kan ik wonen,
Nooit vond ik ergens anders onderdak."

Avond aan de Waddenzee

Geheel anders was dan weer de inbreng van Ria Maurer die gedichten voordroeg van Ingmar Heytze (1970), stadsdichter van Utrecht, met een verrassend repertoire. Uit de Trouw-Poëziecollectie citeerde zij het gedicht "Vertel nog eens over de wolven" en ook "Het laatste bed," een reis langs de bedden van je leven naar je laatste bed, met als laatste couplet:

"het liefste meisje voor vanavond
alsof zij je kan behoeden
voor je allerlaatste bed
in ziekenhuis of paviljoen."

Rainer Maria Rilke (1875-1926) werd geboren in Praag, toen nog behorende tot de Donau-monarchie. Hij was voorbestemd om militair te worden maar zwaaide om naar de literatuur en werd uiteindelijk een belangrijk lyrisch dichter. Nico Peltenbarg citeerde uit zijn gedicht "De Engelen" (vertaling Peter Verstegen):

Ze hebben allen moede monden,
hun ziel is helder, onbezwaard.
En er is smachten (als naar zonde)
dat weleens door hun dromen waart.

Elkander eender zijn haast alle;
in Godes tuinen zwijgen zij,
als vele, vele intervallen,
in zijn muziek en heerschappij.

Alleen als zij hun vleugels spreiden,
wekken zij wind op; en het is
of Gods beeldhouwershanden glijden,
met breed gebaar, door de bladzijden
van 't donker boek van Genesis.

Vervolgens noemde Nico het gedicht "Omsjen" van Anne Jousma en het kindergedichtje "Loltsje wie in boltsje" van Diet Huber, twee Friese gedichten, in de jaren '80 bekend geworden door Operaasje Fers.

Wynaldum, dorp in de gemeente Harlingen (foto Anna Zuidema)

Tietie Westra kon ons gedichtenfestival helaas niet meemaken omdat haar anders zo betrouwbare taxi niet kwam opdagen. Toch had zij enkele gedichten voor ons in petto.

Zo had zij een gedicht van de Lutherse kerkmusicus Willem Mudde uitgezocht over de vrijheid van de christenmens met als 1e couplet:

De vrijheid is de staat
van ieder christenmens
en zo verspert geen grens
de weg waarop hij gaat.

Het is misschien goed deze cavalcade van gedichten lichtvoetig af te sluiten met een, ook door Tietie Westra geselecteerd, gedicht uit "Redeloze Rijmen" van Daan Zonderland (1909-1977), één van Nederlands belangrijkste dichters van nonsensgedichten:

Er zwom een garnaal door het Kattegat.
Hij was op weg naar Zweden.
Daar was door een droevig ongeval
Zijn tante overleden.

Zij was een echte barones
In de garnaalse adel.
Zij was gevallen van haar paard
(Een zeepaard zonder zadel).

Daarom was haar bedroefde neef
Op weg naar 't verre Zweden.
Ach, niemand weet hoeveel er door
Garnalen wordt geleden

Kerkgebouw Nieuwe Oosterstraat 28 -30
8911 KN Leeuwarden

Website www.luthersekerkleeuwarden.nl

**Contact voor Pastorale
zorg en Bezoekwerk** Fam. A. Bakker
bij ziekte, Elgersmastate 25,
ziekenhuisopname 8925 BB Leeuwarden
058-2663014

Postadres Secretariaat kerkenraad
Nieuwe Oosterstraat 28-30
8911 KN Leeuwarden

Rekening kerk NL91INGB00008256 95
T.n.v. Evangelisch-Lutherse Gemeente Leeuwarden
Nieuwe Oosterstraat 28-30, 8911 KN Leeuwarden

Rekening restauratiefonds NL76 RABO 0373 7409 48
T.n.v. Evangelisch-Lutherse Gemeente Leeuwarden
Nieuwe Oosterstraat 28-30, 8911 KN Leeuwarden

Rekening diaconie NL46INGB 0001 2352 63
T.n.v. Diaconie Evangelisch-Lutherse Gemeente Leeuwarden,

Bij wijziging van adres en andere gegevens van belang voor de
ledenadministratie graag bericht aan :
Ledenadministratie ELG Leeuwarden
p.a. Nieuwe Oosterstraat 28, 8911 KN Leeuwarden
kerkrentmeester.westerbeek@gmail.com

„De Friese Lutheraan“

redactie	de kerkenraad
opmaak	Elisabeth Huxdorff
druk en verzending	Dekker drukwerken/FRL Post

